

Early Journal Content on JSTOR, Free to Anyone in the World

This article is one of nearly 500,000 scholarly works digitized and made freely available to everyone in the world by JSTOR.

Known as the Early Journal Content, this set of works include research articles, news, letters, and other writings published in more than 200 of the oldest leading academic journals. The works date from the mid-seventeenth to the early twentieth centuries.

We encourage people to read and share the Early Journal Content openly and to tell others that this resource exists. People may post this content online or redistribute in any way for non-commercial purposes.

Read more about Early Journal Content at <http://about.jstor.org/participate-jstor/individuals/early-journal-content>.

JSTOR is a digital library of academic journals, books, and primary source objects. JSTOR helps people discover, use, and build upon a wide range of content through a powerful research and teaching platform, and preserves this content for future generations. JSTOR is part of ITHAKA, a not-for-profit organization that also includes Ithaka S+R and Portico. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

NOTES ON POST-TALMUDIC-ARAMAIC LEXICOGRAPHY

BY J. N. EPSTEIN, Charlottenburg.

THE lexicon of the Jewish-Babylonian-Aramaic dialect was by no means sealed with the completion of the Babylonian Talmud. The 'Aramaic' was alive and spoken by non-Jews as well as Jews down to the last days of the Gaonate (to be treated elsewhere). This Aramaic dialect—which I might style the Jewish 'Nabatean'—is preserved in the writings of the Geonim: in the *Seder Olam Zuta*, *Shimusha rabba* (שימושא רבא דחפלין), in the Gemara to *Kalla r.*, the *Sheeltot* of R. Aḥai,¹ *Halakot Pesukot* and *Halakot Gedolot*, in the Aramaic commentaries and responsa of the Geonim (to which belongs also R. Amram's *Seder*), and—on the non-rabbinic side—in Anan's writings. But the linguistic nature of that literature has hitherto been neglected to such an extent that it now becomes imperative to emphasize as strongly as possible the relation and exact nature of this 'Nabatean' dialect and—what is particularly important—its aid in the explanation of some talmudic words. As a contribution along these lines the present article offers disconnected lexical (sometimes also textual) notes to the above-mentioned works, my wish being to turn the attention of Semitic scholars to those important linguistic documents.

¹ See Poznański in *JQR.*, New Series, III, 405 ff.

I begin with Anan's writings because they are free from talmudic quotations and hence cannot have been directly influenced by the language of the Talmud.

I

LINGUISTIC REMARKS TO ANAN'S

*Sepher ha-Miṣwot.*²

Anan's language does not differ in the least from that of the Geonim; at the utmost he employs very few Persian words, which is not the case with the Geonim. An Arabism is probably מידם (= نال), no. 6 a, and perhaps also חיי, no. 16.^{2a} The ו in the part. pl. which is found in the Jewish-Palestinian (rarely, comp. Dalman, *Grammatik des jüd.-pal. Aramäisch*, p. 229) and frequently in the bab. Talmud (Margolis, *Lehrbuch d. aram. Sprache d. Talm.*, pp. 40 f.)³ and likewise by the Geonim, I find in Anan only in the case of verbs tertiae: באעו, בעו, alongside with בעי, מאשו (pp. 33-5), שארו (34), מסנו (56), מסאנו (66), דאמו (57), קרונן, בעונן, מצלונן,⁴ משונן, משתעונן, &c., which is perhaps to be ascribed to the Arabic influence. The orthography is that of the gaonic writings (comp. my 'Rechtsgutachten, &c.' in *Fahrbuch d. jüd. lit. Ges.*, IX, 230 ff.), in accordance with the Babylonian pronunciation, of which there are traces left

² Harkavy (= Hark.), *Stud. u. Mitt.*, VIII, St. Petersburg, 1903; Schechter (= Sch.), *Documents*, &c., II, לענן מספר הטעות קונטרסים, Cambridge, 1910.

^{2a} Perhaps also קבליהא, Anan, Hark. 20, see Hark., *l.c.*, note 4.

³ Comp. Seidel in *התרבות הישראלית*, I, Jerusalem, 1913, p. 69.

⁴ Once Hark. 39: מצלנן, to which the editor remarks: כן בבי עמ. החולם מנקוד הבעלי (כמו מצלינן וכן למטה) Hark. probably changed here the Babylonian ḥolem (◌◌◌) to a Tiberian (◌◌◌); for ◌◌◌ is ḥireḳ in the Babylonian punctuation!

in the Talmud (Nöldeke, *Mand. Grammatik*, p. 59) and which is used throughout in Mandaic and 'Nabatean'. *Matres lectionis* are employed instead of vowels (as in Mandaic), ה instead of ח (להורד, p. 28; להוריה, pp. 10 and 21; מאהר, see below), and so on. Furthermore, frequent elision of ר (ארכא; Gaonic also ספסא, קולא, even assimilation to the following ל: משניל ליה, see no. 16 note); ב instead of ו (חוקי = חאבוקי); ח for כ (חבין = כבין); ל for נ (לם = נם); comp. להמא, Mand. ניגרא; להמא, Mand. ליגרא 'foot', &c.) and like changes.

1. Hark., p. 7, l. 8 f. b: מישר נראדי⁵ לעיצת, furthermore p. 8, l. 9: מישר שירא ליה איתתא רב' וכל אשה חכמת לב: and מישר do not mean here, as Harkavy thinks, 'throw' (להטיל), 'pass a thread'—this would require in Aramaic מירמא, רמא from the root רמא (Men. 39 a, 43 a *et al.*)⁶—but 'spin', יתבה קא שריא פילכא Ket. 72 b שרי, שרא, Git. 69 a ... חוטי דוהוריתא דשרתיה דומה, and Suk. 16 a ומשרא אשלי. In gaonic literature: *Geonica*, p. 325, XLI: מישר נשי (מִרְכָּן = spindle), and *ibid.* XLV: מישר נשים. Arab. سَدَى, سَدَا II = *stamina telae disposuit*; سَدَى, سَدَا = *stamen*.⁷ The passage must therefore be translated into Hebrew as follows: לטוות חוטים, hence לטויה לשמה as Suk. 9 a, Men. 42 a (which Hark. had already pointed out on p. 126). Likewise on p. 8 the Hebrew rendering should be: אבל לטוות גם אשה יכולה לטוות⁸: אותן שנא' וכל אשה חכמת לב [בידיה טוו!]

⁵ The misprint נראדי is corrected on p. 196.

⁶ Also *Sheeltot*, no. 96, end: ולמירמא ליה תיכלתא.

⁷ I believe, therefore, that Nöldeke (*Neue Beiträge*, p. 144, note 1) is wrong in assuming سَدَى to be a loan-word from the Aram.-Syr. שתיא, Hebrew שחי.

⁸ This is permitted also by R. Meir of Rothenburg, *Hag. Maim.*, Şiṣit, I, 12.

rendered by לגדול (לקלוע) from גדל = twist, weave. As to the form comp. the infinitives למיתבעיה (p. 7), &c.; likewise in Mandaic; and in gaonic literature: משירייה (*Geonica*, 107, 4), מישיליה (*ibid.*, 234, 13), &c.

3. *Ibid.*: 'ג' מִכִּידִים . . . חוּטֵי וְהֵב דִּשְׁרִשְׁרָה עַל ג' כְּדִמִּין, read מִכִּידִים and כְּדִמִּין 'twisted, woven'; Arab. بَنَمَ = *contorsit funem*, بَنَمَ = *ex duabus aut pluribus partibus in unum contortus, funis contortus bicolor*. The latter = Hebr. גְּנוּי בְּלָמִים, Assy. *burmu*.

4. p. 9: וּזְרִינָן. להון בחוטא לתרין א[טרפין] על הדדי 9: p. 4. is not denom. of זור, זר (Hark.), but of זור = press, Hebr. (וּזְרִינָן and talmudic, as מְצִירָא וּזְרִירָא, BM. 16 b). Translate therefore: 'and we press both ends together through a thread.'

5. p. 12: הכי מחייר משכונא. As Harkavy remarks, the reading מחייר is likewise possible, which is of course right. There is no reason to correct it so as to read מחייר (Hark.); it is found moreover also in Sch., p. 28, l. 7: חייר, l. 10, 16–20: חייר, 22, חיירא, 22 and 24 מחייר, and is also preserved in Syriac, in *Kal*: ותרת בה נפשה בתורא, ותאנפן בכולה גושמה, וקם בהילאית (*Anecdota Syriaca*, III, 75, 17), ‘and the soul (the life) returned to the bull, &c.’ (comp. ותשב רוחו אלי 1 Sam. 30. 12). In Pael in a Syriac inscription of Serrin (*Beiträge z. Assy.*, VII, 2, 160), l. 6: מן דִּחְאֲרָה הִנָּה עִבְדָּא יִחְבֵּל; חִיר = תאר Pael in the meaning of ‘alter’, ‘destroy’ (comp. B. Moritz, *l. c.*, p. 163) (Assyr. *taru* means also ‘to alter’). Also Arab. تَارَ = *circumivit, conversus fuit* (but not to be confused with تَلَّ, as in Payne Smith, p. 4412); Assyr. *tāru* = turn, return, II. bring back; Hebr. תור = turn about (Num. 15. 39), then ‘go to and from’, ‘spy out’ (comp. חפר).

בי (לגלות ערותה why then the words לגלות ערותה למקרב). Furthermore, in the formularies of decrees published by Aptowitzer in *ŒQR.*, N. S., IV (1913), 28: ולרבי כי נמי (*Geonica*, 234, 11: 'and according to Rabbi then also' (not 'when also')). Likewise ordinarily in connexion with the introductory interrogative particle מכרי: כי מכרי, in Anan, Hark., p. 56: כי מיכרי דכתב ליה בראשא וזה לכם הטמא למה ליה מכתב אלה . . . והוינן בה: (with the Geonim, ed. Cassel, no. 21 (fol. 5 a, l. 12): 21 a: . . . כי מיכרי כלים; Hark., *Rechtsgutachten*, no. 251 (p. 127, below): (Shab. 32 b) כי מיכרי ר' יהודה: ומקשינן כי מיכרי ליכא: p. 161: . . . כי מיכרי זו: *ibid.*, p. 207: . . . הנשיא . . . כי מיכרי האי מעשה . . . p. 268: . . . עלך מידעם . . . וכי מיכרי על הוצאה מחייב . . . p. 79: (ed. Ven., 16 c, is missing) and finally Sherira Gaon in his Epistle (B. Lewin, *Prolegomena*, p. 52): ותקינן ביה נמי דוקא דמילתא מילתא למאי: (comp. talmudic III, 2) בי *Levy's Wörterbuch*, s. v. and וכי מאחר

10. p. 42: אבל חזיא חדא שעתה בתר שבעה או כמא דחזיא: מחיבא למספר. The *או* is not faulty and superfluous (Hark.); the phrase *כמא דחזיא או* rather signifies 'or however much she may see'¹⁴ with reference to *חזיא שעתה*.—*ibid.*, l. 19: קא אמא וכו'. From here on the text is fragmentary also in Schechter, p. 33 f. In Harkavy the beginning of fol. 12 a (of MS. B) is wanting, but this may now be supplied from Schechter, *loc. cit.*, l. 5 ff., as follows: ומכ[א] עד: (1. 5, middle) הערב (6) [דכל דנגע] בה ואפילו קטנים דירעין נפשיהו מיטמו עד דערבא

¹⁴ Comp. also *כמא שינווי*, *Geonica*, 103, 20: 1. 28; כמה דמשכנתא (‘various, several, many things’), 163, 9: והוינן בה כמה (‘as long as’, as in Syr.); 234, 10: גבה (*sic!*), as long as; 99, 12: בה: וכמא דמענית *as soon as*’.

(7) [שמשא] דכתיב כל הנגע בה יטמא עד הערב וכל מאני דגניא
 (8) [אתתא די?] בא עליהון מיטמו וכל דקאדיב לכתחילה מחור מאניה
 in accordance with (9) [במאי ומס] תיב עד לפניא דכתיב כל וכו'
 Hark., l. 7 ff. from below. [...א] וטמ, Lev. 15. 9; here,
 in Sch., יטמא instead of יטמא as in Hark., p. 41, l. 19.
 Also the beginning of fol. 12 b of MS. B, Hark., p. 43,
 is wanting; but again it may be supplied partly from
 Sch., p. 34. For by וכתוב והנפש אשר תאכל, end of fol. 12 a,
 Hark., p. 43, l. 18, not Lev. 7. 20 is meant, as Hark.
 assumes—in consequence of which he had to make a very
 forced statement—but Lev. 17. 15: ¹⁵נבלה. Thus רחיצה is
 expressly mentioned here with reference to one who eats
 a נבלה. The lacunae at the beginning of fol. 12 b, Hark.,
 p. 43, may be filled out partly from Sch. 34, 1–5:¹⁶
 (1) [לאגמור] נ דכל ... (2) רחיצה כו ... (3) דגניא עליהו ... [כל דנגע]
 (4) בהון מיסתיב עד דערבא שמשא וסאח[י] ... (5) ... רי
 דכתיב אם וכו', in accordance with Hark., l. 19 f.—In Sch.,
 p. 33, on the other hand, supply from Hark. as follows:
 (1) [קא אמא ימים רבים בלא] ע[ת נדחה משום] (2) [נדחה קביע
 לה שבעה ימי טהרה, קא אמא גבי] בלא [עת] (3) [נדחה ימים רבים
 לאודעך ד] בלא עת נדחה [נמי] (4) [כי חזיא טפי משבעת ימים הו] א
 דצריכא ספירת שבעה אבל כי חזיא עד [שבעה] (5) [טמאתה שבעה ולא
 צר] יכא ספירת שבעה.

II. p. 44, l. 6 f. from below, read: קלישא זובו אתי כי
 זובו אתי זובו [סמיכא וא] בקא פי זכרות בנייה טמא הוא דכתיב רר
 בשרו א[ת זובו] או החתים בשרו. סמיכא = dense, thick, opposite
 of קלישא, is frequent in the Talmud; ואבקא = and sticks,

¹⁵ Anan has והנפש instead of נפש; the citations from the Bible are not always correct in Anan.

¹⁶ l. 6: מאי אם על, in Hark. Hence supply אם—not ואם—as *ibid.*, l. 19. Again an incorrect citation!

אבק in Talmud and Targum means 'to bind, to cleave' (= הַחֲחִים!).

12. p. 47: וְהָיָה מְלִיחִי וְכִבְעִי. Etymologically כִּבְעִי has nothing to do with כְּבִישִׁי (Hark.), but with the Syr. ܡܕܝܢܐ = to press, talm. חִבְעָא חִבְעָא דתמרי, BM. 99 a, 'something pressed' (Levy, II, 7 a); comp. also the talm. כּוּץ = to draw together, to shrink.

13. p. 52: וְצִדִּיק לְמִימָר בְּמֵי חַי [עד דעברי (דעברי. r.) מֵי]; על כוליה ביסריה; read לְמִימָר 'to submerge',¹⁷ from the talm. אָמַר (comp. אָמַרְדֵּי), Syr. ܚܒܒܐ. Comp. Giṭṭin 67 b: וְלִיקוּם בְּמֵי עַד צוּאָרִיָּה עַד דְּחָלִישׁ עֲלֵמָא עִלּוּיָּה וְלִימּוּד (and let him submerge), see Levy, III, 42 (against I, 566 b), Kohut, I, 115. Comp. also Hal. Ged., ed. Ven., fol. 85 b: וּבְדֹלָא נְפִישִׁי מֵי; לְמִימָר בהו איתתא כולה קומתה מיגנדרא כבייתא ושפיר רמי; in Gaonic Resp., שער תשובה, no. 171, ed. Lipsiae, it reads לְמִימָר (as if from אמר 'to say'!), but the correct reading is of course לְמִימָר from אמר.

14. p. 55: דְּאוּ אֲבִיל לִיָּה כִּי לֹא יָדַע בִּיה לֹא מִיִּתְכּוּם עֲלֵיהּ. Some manuscripts have מִתְכּוּם (Hark.). Read מִיִּתְכּוּם, כִּיִּס (PSm. 1709), 'to be rebuked, to be punished', Syr. ܚܒܒܐ (ibid., 1777), example כִּיִּס לְפָלֵן עַל עֲבֹדוּהִי בִּישָׁא; אֲתִתְכּוּם; targumic כִּיִּס 'to punish, upbraid' (Levy I, 377), in Targum usually *aphel*, but also *Kal* as Prov. 9. 8 תִּכּוּם לְמִימָר (ed. Lagarde, תכס, *aph.*, Peshiṭta, Levy, loc. cit.).

15. p. 63: אֲמַי כֹּל דְּמַעֲבְרָא תְּרִין יִלְדָּא דְּקָא אֲמָא וִיצָאוּ יִלְדֵּיהּ = Why (do we have יִלְדֵּיהּ)? Each one that is pregnant bears two, hence יִלְדֵּיהּ. Nothing therefore is wanting here (against Hark.); likewise p. 41: אֲמַי כִּי לֹא לְגִלּוֹת עֲרוּתָהּ

¹⁷ Hark.'s לְמִימָר fits badly; indeed, Anan would have written לְמִימָר for it, see below to p. 103.

קא אמא : p. 97, no. 20 (above to p. 37) למקרב בה מי שרי ליה
 [קא אמ] א : Sch., p. 4, l. 7 and עדות אבין אמאי וזכר אחרינא מי שרי ליה
 ... איש אמאי, אשה. So already in the Talmud : Naz. 7 a :
 אמאי התם קרי להו רובים הכא קרי : Tamid, 26 b ; אמאי והא כו'
 אמאי תיפוק : Ker. 5 a ; ואמאי לעיילו ממות : *ibid.* ; להו פרחי כהונה
 אמאי ; ליה דמלך כו' ; comp. below on *Sheeltot*.

16. pp. 64 below and 65 above : לחיוריה להווא מאנא .
 חיורי is a regular inf. *pacl* of חור, as גיורי of גור, (above
 to p. 12) of תור and so on.

17. p. 65 : ואדכא חיי הא מפרסת פרסה שסע איננה וכו' .
 ואדכא = ואדכר, ¹⁸ as אמא = אמר (frequently in Anan and
 already in Talmud אימא, imp. and impf., with the Geonim
 also אמא ראבא, *Geonica*, 80, below, and even אמליה instead of
 ליה = אמא ליה, *ibid.*, 266, l. 31, 32 ; 267, l. 27, 28 *bis*,
 35, &c. ; also Anan, Hark. 34) ; and אימלך instead of
 לעולם אימלך : 22, ראבא אימלך : *Geonica*, 103, 21 ;
 בספסא דובין : *Geonica*, 106 : ספסא = ספסא ;
 וקולא זה שאנו : 364 = Hark., no. 244 קולר = קולא ;
 (לשחיטה) ; זוטא = (אומרים בלשון ארמי הוא קולר האמור, ומדומה בלשון יוני
 = ובאקיר = ובאקי בסרא : *Geonica*, *ibid.* : אקיר = אקי ; זומר
 חיי is found ¹⁹ = איקרין, p. 88 (see below) ; and (ובאקיר
 also below : גבי (p. 66) ²⁰ גבי = גבי ;
 'quickly, soon' (Levy, I, 405 a). חיי is here, as above להא

¹⁸ [קרייה מאן] ארכא שמה : *Geonica*, 233, 5 (= אדכר) אדכא
 שבעית מאן אדכר : *Gittin*, 9 b, edit. דכר. Comp. Hark., *Resp.*, p. 120 :
 שמה, Pas. 52 b, ed. דכר. Also assimilation to the following word :
 משינל (=*Geonica*, 104, 2) משינר, comp. Syr. *מִתַּל* which originated
 from *מִתַּן* (Brockelmann).

¹⁹ Comp. also my remark in *Jahrbuch d. jüd. lit. Ges.*, X, p. 380.

²⁰ The points over " are not annulling signs (Hark.), but zero (—) of the
 superlinear punctuation, perhaps pathah ḥaṭuph .

מפרסת פרסה (also elsewhere), the same as האי; hence translate: 'and he mentions שסע וכו' soon after פרסה', and likewise below: 'soon with reference to . . .'

18. *Ibid.*: דפאריש בהו הא בם . . . דקא מפאריש הכא הוא הא נם. Instead of בם read, as the following, נם = Syr. לם, for which Talmud has נמי (Nöldeke, *Mandäische Grammatik*, 485), comp. also Hark. below, p. 98: הא כל נשי גברי נמי הא אסירין: נמי also elsewhere frequently) לם in gaonic literature in the sense of נמי, *Geonica*, 257, l. 20 f.: אי [לא]ו מרעתיה קנו: מינה הוה יכלא למאוי ולא הוה הוויא לם איבה.

19. p. 81: ומיד קראנון גבי שחיטת . . . וגבי איתוייה לפסח: (ומדקראנון =) ומידקראנון . . . גמרינן דבחד . . . ומי דאמא 46, מידאמא 48, (ומדקרא אינון, דמי כדאמא—some manuscripts דמיכדאמא 75, מיוחולא 71 and more (see my *Rechtsgutachten*, &c., p. 231). Translate therefore: 'and since he named them, &c.'

20. p. 83: והיינו אמנווא דקאים תרין אטפי ביה כי שאקיל טופרי: דאעביד תרין אטפי. Harkavy translates חצאים, deriving it from אטפי 'side'. But it is rather the talmudic אטפי, Ab. zarah 35 b: ביני אטפי, MS. M. אטפי, Hark., *Responsa*, 23: ביני אטפי 'in the scars, pores' (of the cheese), Rashi הנומות בתוך הגבינה, Aruk = כפילות בתוך הנומות²¹ in the cheese. As for gaonic literature comp. Hal. Ged., ed. Berlin, 532 (= ed. Ven., 129 c): אבל עיילה מחטא בין משכה: למשכא דכרסא אי נמי ביני אטפי דבי כסי ודהמסיסא וניקבו זה לתוך זה (ed. Ven. corruptly כסי; (דביני כסי is thus 'fold', 'bend' = targ. עיטפא *bend, *fold, then 'bosom', 'lap', in which sense it is quite frequent (Levy, II, 210); Arab. عَطَفَ = everything that is bent or folded, every curved place in

²¹ Comp. also Pseudo-Saadya's Comm. Ber. 55 a (ed. Wertheimer, 19 a): מורי בהמה קפילת השוק והוא מעטאף אלסיקאן, see below.

the body; Mand. אטאף 'turn about' (Nöldeke, *Gramm.*, 241) = עטף.

21. p. 88: דברעיה על שמא דנוקאתהן איקין. The last word, איקין, is no doubt handed down correctly, since the Karaite Abulfarağ Furkān already had it, but he failed to grasp its meaning (Hark., n. 5). It is probably = איקרין, but rather than being a scribal error it is a vulgar pronunciation which elided the ר also in the verb (comp. above to p. 65). Similarly, in the Syr. נאזלון (= נאזון), with the Geonim imp. וי (instead of ויל), *Geonica*, 336: וי בתר עיקר; 364, 12 וי האירנא; Hark., *Responsa*, 99: וי בידקה (note 6!). Midr. hag. 284: וי הב לי; 621: וי אוא (= ויל), 210: וי אוא (= ויל).

22. p. 103: וקא אמא לא תקח לגלות למאהא לאו לגלות שרי דאי מיתי לה אינש לבת בנה כו' דאשתו למהוה בביתיה בהדי אשתו למא הא. Harkavy corrected here rightly but offers a forced explanation; the passage, however, becomes clear by a comparison with p. 105, where we find: דאמא לא תקח ולא אמא לא תקרב דאסיר ליה למאהר בהדי בת אחות אשתו וקא אמא לצרור לגלות דהא לאו לצרור לגלות שרי דאי אלמא דהא; כותא אינש לבת אחתא למהוה בהדי אשתו שרי ליה, to which למאהא above corresponds, read likewise (with Hark.): למאהא = למאהא 'after which, if', &c. מאהר is no doubt מאחר (in accordance with the Babylonian-Mandaic pronunciation of the ח) in the sense of 'defer', 'delay', 'tarry', in which it occurs also in Syriac (PSm.). This is in agreement with בהדי (but not if we derive it from מהר, as Hark. does, for then we should expect an *ethp.*), comp. *Hal. Ged.*, ed. Venice, fol. 77 b: אסיר ליה למירר בהרה. That this is the right explanation is evident from Schechter, p. 22, l. 6-7: וי למירר גבה!

Schechter, קונטרסים, p. 3, ll. 1-10, are contained verbatim also in MS. B, in the same place, p. 30, l. 5 f., which Sch.

already seems to have noticed in his comment on l. 8 (though he points to ll. 1-3!). The fragments thus supplement each other.

23. p. 3 is therefore to be read as follows: ... (1) מִיָּק[מל] ... (2) וְכָל מַעַרְץ הָאָרֶץ וְלֹא אִמָּא [עֶשֶׂר כָּל שִׁיחָה מִן הָאָרֶץ מַעַרְץ] ... (3) מֵאֲבֵרָהּ אֵית ... דְּכ' וִיתֵן לוֹ מַעַשֶׂר מְכָל: וְלִגְבִי [יַעֲקֹב כְּתִיב וְכָל אֲשֶׁר תִּתֵּן לִי עֶשֶׂר אֲעִשְׂרֶנּוּ לָךְ] (4) וְאִי אִמְרַת וְכ' דְּכ' וִידֵר [יַעֲקֹב נָדַר וְכְתִיב בְּנִדָר] (5) דִּיעֲקֹב וְכ' עֶשֶׂר [אֲעִשְׂרֶנּוּ לָךְ ... בַּהֲרֵי הָרְאֻדִּי] (6) לֹא־מִוֹרֶנּוּ וְכ' לִמְפֻלַּח קָמִי רַחֲמֵינָא מַחִיב לְמִיתֵן מַעַשֶׂר [(7) מְכָל וְכ' מִתְבַּעִי לְמִיתְנִיָּה לְמַעַרְץ דְּכְתִיב בְּרֵאשָׁא וְחֹאבָן] (8) הִוֵּאת וְכ' בַּעֲיֵן לְמִיתֵן מַעַשֶׂר [דְּכְתִיב הִבִּיאוּ] (9) הַמַּעַשֶׂר וְכ' וְאִמָּא [קִרְאָה מִזְרַע הָאָרֶץ מִפְרִי] (10) וְלֹא כְתִב בִּיה וָא (sic!) בְּמִפְרֵי הַעֵץ דְּאֲשִׁוּיָּנָא לְהָאָרֶץ וְלִמְזֻרַע הָאָרֶץ] (11) כִּי הֲרִדִי וְכ' With l. 10 the fragment B breaks up. As to p. 30, see below. To ll. 4-5 comp. *Sheeltot*, no. 23. וָא (l. 10) is the letter wāw, frequent in Anan; likewise *Hal. Ged.*, ed. Berlin, 340: Pseudo-Saadya's Comm. Ber. 56 a (ed. Wertheimer, 19 b): בַּר מִן וָא: — l. 11 read: ... דְּכָל דְּהָא[וֹי מֵאֲרַעָא כְּדִהְבָּא].

24. l. 14 read: דְּכָל עֵר[וֹ]רִי מַחֲבִיבִין בְּמַעַשֶׂר מִפְ[רִי] ה[עֵץ] דְּכָל ... וְכִנֵּן עֵרֻרָא דְּלֹא אִשְׁתְּנִי: comp. Hark., p. 3. פִּירָא. To ... מְבִרִיתוֹ 'manna', Syr. עֵרֻרָא (PSm. 2975), Hark., *ibid.*, p. 123. — l. 15 f. read: דְּאִפִּילוּ מֵאִי דְּנִפֵּק [מִן אַעָא וְלֹא] (16) פִּיר[א] הוּ[א] ... כִּנֵּן עֵפְצִי.

25. l. 18: טְפִי בִּיה מִם מָמִי דִּיִּיקִי כָּל דְּמִתְכִּיל מִיתְבְּרָא מִזְרַעִים: ... מִמִּ. דיִיקִי Sch., p. 67, remarks that the words מִמִּ and מִיִּיקִי are doubtful and that we may read also ד instead of ת in מִיתְבְּרָא. Read therefore מוֹ[רַע] instead of מִן דְּבִרָא, מְדִבְרָא (= מִדְּבָרָא: מִיתְבְּרָא: מִמִּ, see above), 'field' דְּבָרָא, perhaps די יִסְרִי = דיִיקִי, as p. 88: אִיקִין = אִיקִין, see above; comp. also Hark., *Resp.*, p. 160: נִיקְרִיָּה Harkavy corrected דְּלֹא נִיקְרִיָּה גִּילָאֵנָא.

26. p. 4, l. 7 ff., read: קא אמ' איש וכו' אי זרעה מאי (8) [דקדוש ה]וה ליוה בכל (!sic) מילי וכו' אילא (9) [על פרקו]נא ליוה. דארעא קאים וכו' ראשה לא (10) [אית לה ח]לק בארעא וכו' is an abbreviation of the Tetragrammaton,²² as the occasional ליוה, comp. also p. 30 ליוה (see below). As to לא־אית, which is by no means rare, see Remarks on the *Sheeltot*.—l. 15 read: [דמעש]ר דבקר וצאן (!sic).

27. p. 6, l. 4 ff., read: ... קא אמא [פטר כל רחם בבני] (5) [יש' באדם ובבהמ]ה דאקדים כתב [בבני יש' קמי] באדם (6) [ובבהמה לאדעך דבבור] דמודרע בני יש' לא [צריך לאקדוש]יה דכח' (7) [לי הוא לאדעך דעל בבור] (9) [דאיתליד] (11) [קא מגמר] לך דהאיי וכו' ולא (12) [דאיזדורעי אי]תלודי בני וכו' (11) [קא מגמר] לך דהאיי וכו' ולא (12) [דאיזדורעי איזר]ע בני וכו' שנה בשנה (13) [קא אמא דל]א מיבעי משבקיה וכו' (comp. Revel, *ƳQR.*, N. S., III, 392, note), see Hadassi, *Alph.* 204, letter ע.—p. 8, l. 17 ff., read: דכ' על (וכל r). (18) [פטר וג' (Exod. 13. 13) וכת' ואם בבה]מה [ה]טמאה וגו' (Lev. 27. 27) האיר דא[יתלודי] הוא איתליר בני (19) יש' דאמא פט[ר] (!sic) חמור ופטר לישנא (!sic) [דאי]תלודי [הוא] ... [הוא] ...

28. p. 7, l. 13 f.: ואמא בתריה וכל בהמתך באלה לבהמ[ה] טהורה (see *ƳQR.*, *loc. cit.*, p. 391), read: באל לה = פאלה שור, דכאיל: כללי דכיל *Hal. Ged.*, ed. Ven., 71 b; comp. talmudic, so also below, p. 9, l. 4 f.: [כי] הרדי למינ[מר] מיהרדי; וכל ליה = וכל ליה.

29. *Ibid.*, l. 27 f., read: ומתקלא כ' קיראטי האוי דכ' ע[שרים] גרה השקל (28) אלמא דבעלמא האבי איתיה למתקלא וב[וכרא] ומניא שיתין מתקלי האוי במתקלא בר עשרין (26) [קירטי דכ' read: והשקל] עשרים גרה עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלים (27) [עשרה משאת, comp. Benjamin Nahawendi, המנה יהיה לכם אבל דברי ענן זצ"ל כי כבר חמשת] 2 c: fol. 1834, Gozlow, בנימין

²² A similar abbreviation is perhaps also the word לִיךְ on p. 5, l. 2.

גִּירָה קִירָאֵט (Hark., p. 127). The word גִּירָה is not Arabic (= قِيرَات), as Harkavy thinks (5,000 'qirat' cannot possibly be equal to 3,000 shekel!), nor is it a gloss, but it is the Hebrew גִּירָה (plene), *h. e.* 'גִּירָה is equal to קִירָאֵט', as Anan actually says p. 7, l. 27. Comp. also the citation from Jepheth's Commentary to Exod. 30. 13 (Hark., 206): 'וקולה עשרים גרה קיל עשרין קיראט וקיל ראנק וכו'. The value of the kikkar = 3,000 shekel was fixed by the Geonim as 6,000 Arabic mithkal (see my remark, *JQR.*, 1913, p. 439, n. 128), but Anan fixed it at 5,000 mithkal (= מעות) Sheshdang, and Nahawendi at 10,000 mithkal (= מעות), as also Ibn Janah, Neubauer, p. 330; comp. also Hark., *Responsa*, p. 38.—As to הָם הכי, see below.

30. pp. 14, 21 ff., read: 'ואסיר (למישרא) מומא בבוכרא וכו' (22) וכי יהיה (23) [בו דה] אוי ביה מומא מנפשיה וכו' (24) [למישרא ביה] ואסיר למישרא מום בקרשים עד שיפול בו ממילא (25) מומא וכו' (26) [למישרא ביה] ממיילא (27) (עך דנפיל ביה ממיילא: 362 *Geonica*) שני כל מום לא וכו'.

31. p. 15, l. 17, read: 'אמא מחצ' (*sic!*) ק[א אמ]א וקא תאני (*sic!*) האני תאני instead of האני, which Sch. himself considers as doubtful. 'he repeats', תני = תאני, comp. תנא, ll. 22-3.

32. p. 17, l. 14 f., read: פקדינן רחמנא דלא למינסב גברא מקרובות דיליה ולא [איתתא] (15) האם (*sic!*) לק[ר]וי בי [ד]י[ל]ה רב' (16) פֶּם, Persian הם = (התם) האם (instead of האם). איש איש אל כל שאר וגו' (17) הם (see my *Rechtsgutachten*, &c., p. 252), 'likewise'. האם (with א) also in a gaonic responsum, *Hakēdem*, II, 86 (no. 7): 'וששאלת המל' ביום הכפורים ואיכא יין: (18) והאם דמנהאנה לאיתויאנן למילה מברך על היין או לא? (19) *h. e.* and although it is customary to bring this to the circumcision (it remains questionable) . . . מברך (Hark., *ibid.*, forced); similarly, Mand. האם, Nöldeke, *Gramm.*, 465.—As to the

contents and style, comp. *Sheeltot*, no. 95: דאסור להון לדבית: ישראל למינסב איניש קריבתיה שנאמר איש איש וכו'.

33. p. 23, ll. 1-5 (until . . . ומאן) is cited verbatim by Abulfarağ Furkān (פ"פ) in his manuscript commentary on Lev., Hark., p. 67, l. 4 f. The beginning of this passage can therefore be supplied from Hark., p. 66, no. 24 (את זה תאכלו וג')—p. 67, l. 4 (דכתיב אך)! Similarly the lacunae in ll. 1-4 may be closed up through Hark., 67. Instead of דאית, here l. 4, in Hark.: אדאית 'while it is still'. — *Ibid.*, l. 30, read: אבל עופות (טהורין) and p. 24, l. 1, read: (sic instead of שני) ויוני (!שני instead of וטביא) [וב]ת[הו]ן [אילא], comp. l. 5: ויונא ושפנינא וטביא וכל חיה דשרי לן לאוכלה and Hark., p. 67: אישתכח and p. 68: וכל ציפרי אסיר לן באכילה לבר מיוני ושפניני כה, הו דירכא משתחטין:—p. 24. 11: דלא טהור בעופות אילא שפניני read דירכא (= כההו), comp. ההו, p. 28, 12-13.²³—p. 25, l. 12 f, read: ומיגו דמדברת מטה אהרן מדברת לחות העדות: [דמטה אהרן גבי לחות העדות] הוה יתבא דכתיב השב . . .

34. p. 27, ll. 1, 11, 12: חאבוקיי, l. 7: חאבוקיי. The meaning of the word becomes evident from l. 12: גמרינן; hence 'scratch', 'scribble', 'carve', 'carvings'. It originated from חאבוקיי; Syr. ܚܒܘܩܝܐ 'linea', ܚܒܘܩܝܐ 'step', the former being explained by the Syriac lexica as ܚܒܘܩܝܐ דכתיבתא וסורגא, PSm., 1226; the latter is found in the Talmud חווקין, חווקין, but in one explanation—certainly gaonic—of the Aruk, והוא עץ ארוך וחוקק בו חבקים מקום נתינת פרסת הרגל: אסכלה s. v. בקלילאית read בקליל אית l. 7:—l. 7: בקלילאית 'easily', adv. like similar Syr. and Mand. words; opposite l. 8: דעני[דמק]רב (!sic) לגנך l. 23 r. —l. 26 r. ואמא היא שמלתו לעורו:—p. 28, l. 14 f. r.: ואמא תרין ליש[אנ]י

²³ *Geonica*, 234, 19: בההו אנפא.

ול[א א]מא והיא שמלתו דכד לא אית (15) ליה אלא חד גלימא או חד מניאנא. לבושא תרויהו כחד מניא[נא] חשיבי ומחיבת לתיורי ת[רויהו].
= ומחיבת instead of ומחיבת; מניא = מביא ... instead of
ומחיב את.

35. p. 30, l. 1 ff., read: לפקדינן רח[מנא] לעשורי לקמיה לכל (2) דאית לן דכ' [וכל] (3) [קא אמ]א כל (sic!) מעשר הארץ מפרין העץ ליהוה הוא [קורש ליהוה] (4) [מעש]ר (sic!) דכל רהאוי מן הארץ מחייב במע[שר] ואמא [כל] (5) [מעשר] ליה (= ליהוה, see above) בתר מות יומת²⁴ ד[מאן דלא?] (6) [יהי]ב מעשר מחייב למיתה ואמריה like p. 3, l. 2 ff. (see above). To l. 5 end comp. p. 3, l. 1: [מיק]טל?; the space of the lacuna (to judge from the points) really seems to be too large for מאן דלא. The lacunae in l. 7 f. may be filled out from p. 3 (see above). Read therefore l. 12 f. as follows: דכי היכי דמ[חיב] אינ[יש] למיפ[לח] (sic!) קמי (13) רחמנא מחייב דכי היכי דמ[חיב] אינ[יש] למיתן וכו' ו[לב] ית בני[שתא] (sic!) וכו' Last line read probably: [ד...אשוי]א[שוינו] לה[ארץ], see above.

36. p. 32, l. 9 ff., read: [קא] אמא לא תחלל את שם אלהיך קא רוים לך דמאן (10) [דעביר הכי ח]ללה לאוריתא דרחמנא כולה דשם יי (11) [אוריתא נמי מקרי]א דכתיב ארון האלהים אשר נקרא שם (12) [שם יי צבאות ובארון לוח]י אוריתא הוא דאיכא דכתיב ואשם את (13) [הלחות בארון אשר ע]שיתי ויהיו שם אישתכח דקא קארו לה (14) [לאוריתא שם יי] Comp. Hark., p. 3, end and f.: דאוריתא נמי אקריא שם יי דכת' להעלות משם את ארון האלהים אשר נקרא שם שם יי צבאות יושב הכרובים עליו קא אמא ארון האלהים אשר נקרא שם שם יי האבי קא אמא דבארון אית ביה שם יי ובארון לא איכא אילא תורה דכ' ויקח ויתן את העדות אל מעשה הארון בעבור. Comp. also *Responsa of the Geonim*, ed. Cassel, no. 15, p. 3 b:

²⁴ *h. e.* after the מות יומת of ver. 29! How Sch. found this unclear I fail to perceive.

המלאך שהיה מהלך לפניהם שהארון הוא המלאך שנ' הנה ארון הברית וגו'.
33-4, see above.²⁵

INDEX OF WORDS COMMENTED UPON

- אבק = cleave, stick (no. 11).
 אֶבְרָא = arm (no. 8).
 אהר (= אחר), מאהר = tarry, linger (no. 22).
 או כמא = or however much (no. 10).
 איטפי (= עיטפא) = fold, bend (no. 20).
 אמא (= אמר), אמליה, (gaonic also אימלך) (no. 17).
 אמאי כי, אמאי = wherefore, why then ; introducing a question
 (no. 15).
 אמד (= עמד) מימד = submerge (gaonic also מימרא) (no. 13).
 ברם (= ברימין מיברם) = weave, twist (no. 3).
 גרדא (= גרדי, גרדרי) גרדא, גרד, see ברדא (no. 1).
 גרל (= מיגרלiah) (no. 2).
 אדכא (= אדכר, also gaonic) (no. 17).
 דְּבָרָא = field (no. 25).
 דם (= מידם) = last, continue (no. 7).
 האם, הם = likewise ; although (the latter only gaonic)
 (no. 32).
 וא = letter wāw (no. 23).
 זור (= זיר) = press together (no. 4).
 זי (= זיל), gaonic (no. 21).
 חיי (= حَيّ, הייא) = soon (no. 17).
 חבקים (= חווקי) = scratch, carvings ; gaonic חבקים
 = steps (no. 34).
 חיורי = make white (no. 16).

²⁵ p. 34, l. 9 end, read : על משכב אהר[נא], comp. l. 10 : כלי אחרנא
 רובה נמי [הם כי טמא]ת זב הוא according to Hark., *l. c.* — l. 15 read :
 רכתיב וכר, comp. Hark., *l. c.*

- אקי (= אקיר, אוקיר), gaonic (no. 17).
 נדאד, 'Nabatean', see נדאד.
 נביץ (= חביץ) = pressed (no. 12).
 נוס, נוס (מתכוס, מיתכוס) = be rebuked, punished (no. 14).
 נאל (= כאל לה = כאלה), נל (= כליה) = put together
 (no. 28).
 נזי, נזי מכרי (no. 9).
 נמא (no. 10).
 נל, Syr. and gaonic (No. 18).
 נלמא, ליגרא, Mand. (Introduction).
 נמאהר, see אהר.
 נמ, נמי (no. 18), see נל.
 נחמא, ניגרא, talmudic (Introduction).
 [נמיכא], opposite of קלישא (no. 11).
 נפסא (= ספסר) (no. 17).
 נעיטפא*, see איטפא.
 נעורא, ערורי = manna (no. 24).
 ניקיוה (= ניקיה), ניקי (= יקרי?), ניקין (= איקין), (קרא)
 and 25).
 קלילאית = easily (no. 34).
 קשד, שוד (מישר, שידא) = spin (no. 1).
 קשגיל ליה (= משגיל ליה), gaonic (no. 17).
 קשור, תיור, מתיר, תייר) = return, bring back (no. 5).

(To be continued.)